

УДК [811.111+811.161.2+811.161.1]’255.2:347.78.034

I. M. ДЕРІК

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються питання інтерпретації оригінального англомовного художнього тексту при здійсненні його літературного перекладу українською мовою, досліджуються перекладацькі стратегії і тактики, технології перекладу у порівнянні з російськомовним перекладом.

Ключові слова: інтерпретація, літературний переклад, перекладацькі стратегії і тактики, технології перекладу.

Проблема інтерпретації тексту вже декілька століть поспіль залишається у центрі уваги широкого загалу вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Інтерпретація розглядається як комплексний процес тлумачення, декодування змісту оригінального художнього тексту та аналізу його структури. Дослідження питань когезії і когерентності традиційного тексту присвячено роботи Дж. Лайонза [9], Р. Лакоффа [15]; вивчення процесів кодування і декодування авторських художніх текстів стало проритетним напрямком наукових розвідок І. Р. Гальперіна [3], І. В. Арнольда [1; 2], В. А. Кухаренко [8], І. М. Колегаєвої [7].

Поряд із герменевтичним і дискурсивним підходами до декодування, об'єктами яких є відповідно текст і дискурс, останнім часом бурхливо розвивається перекладацький аспект дослідження інтерпретації тексту, об'єктом якого є результат літературного перекладу самобутнього авторського художнього тексту. Згідно з цим підходом, лінгвістичний аналіз відбувається як на першій стадії знайомства перекладача з оригінальним твором (попередній перекладацький аналіз), так і на завершальному етапі роботи з першоджерелом (аналіз перекладацьких стратегій і тактик). Теоретичні засади декодування оригінального тексту у процесі міжмовного перекладу викладено у працях Я. І. Рецкера [10], Л. С. Бархударова [4], специфіку відтворення авторських картин світу у художніх перекладах висвітлено у дослідженнях В. О. Звєгінцева [5], перекладацькі стратегії у контексті комунікативно-функціонального підходу розкрито у роботах О. Каде, В. Комісарова [6].

Новизна нашого дослідження в тому, що вперше інтерпретація авторського тексту в перекладознавчому аспекті вивчається з позицій антропологічного вимірювання перекладу у руслі комунікативно-функціонального підходу на матеріалі україномовної літературної адаптації роману *J. R. R. Tolkien «Hobbit or There and Back again»* — «Гобіт або Мандрівка за Імлісті гори» [11].

Актуальність дослідження полягає у розробці критеріїв адекватного літературного перекладу оригінальної англійської літератури жанру «фентезі» українською мовою та у визначенні ключових перекладацьких стратегій і тактик при здійсненні інтерпретації авторського першоджерела. Об'єкт дослідження — метафорична інтерпретація авторського тексту як творчий процес, що відображає авторський світогляд. Предмет дослідження — різнопривневі мовні засоби актуалізації змісту в оригінальному творі та ключові перекладацькі стратегії і тактики їх відтворення. Методи дослідження — методи критичного та лінгвістичного аналізу, теоретичного узагальнення та синтезу (застосовуються для критичного огляду теоретичних джерел та попередньої лінгвістичної інтерпретації оригіналу), зіставний метод (для порівняння першоджерела та його перекладу у частині відображення різнопривневих засобів актуалізації змісту), метод трансформацій (для здійснення характеристики перекладу) і певні елементи статистичної обробки даних.

Мета дослідження — визначити ключові перекладацькі стратегії і тактики для здійснення адекватного літературного перекладу емоційно-забарвленого оригінального англомовного художнього твору українською мовою. Відповідно до мети було сформульовано такі завдання: 1) визначити особливості відтворення заголовків і підзаголовків в аспекті авторської інтерпретації оригінального твору перекладачем; 2) характеризувати засоби перекладу українською мовою англомовних авторських оказіоналізмів-онімів; 3) дослідити стратегії перекладу різнопривневих засобів актуалізації змісту в руслі авторського сприйняття.

Попередній лінгвістичний та перекладацький аналіз на матеріалі оригінального твору та його україномовного перекладу здійснювався у такій послідовності: 1) аналіз назви твору, заголовків підрозділів роману; 2) аналіз онімів-авторських оказіоналізмів; 3) аналіз різнопривневих засобів актуалізації змісту; 4) аналіз перекладацьких стратегій і тактик.

Відповідно до цієї схеми було одержано такі результати.

Назва твору у перекладі була суттєво змінена. Перекладач удався до стратегії експлікації, яку було реалізовано шляхом граматичної заміни (прислівник — словосполучення «прикметник + іменник» (оніми) та лексико-семантичної заміни (конкретизація)). Порівняйте англ.:

«*There and Back again*» — укр.: «Мандрівка за Імлісті гори», у той час, як у російському перекладі назуву було переведено як «Туда и обратно». Можливо, український перекладач О. Мокровольський намагався бути оригінальним аби уникнути звинувачень у близькому наслідуванні російського перекладу.

Та ж сама тенденція до реалізації перекладачем стратегії експлікації чітко простежується у перекладі назв підрозділів роману. Далі наведено приклади, що ілюструють цю закономірність. Приклади: англ.: «The Unexpected Party» — укр.: «Несподівані гості» (трансформація семантичного розвитку); англ.: «Barrels out of Bond» — укр.: «В діжках на волю» (трансформація семантичного розвитку); англ.: «A Warm Welcome» — укр.: «Тепла зустріч» (трансформація контекстуальної заміни); англ.: «Inside Information» — укр.: «Розмова з драконом»; англ.: «Not at Home» — укр.: «де Смаг?» (лексична заміна як прояв стратегії експлікації); англ.: «The Gathering of the Clouds» — укр.: «Насувають хмари» (функціональна заміна); англ.: «The Clouds Burst» — укр.: «Буря» (трансформація семантичного розвитку + стягнення); англ.: «The Return Journey» — укр.: «Повернення» (трансформація семантичного розвитку + стягнення); англ.: «The Last Stage» — укр.: «Останні мили» (трансформація семантичного розвитку + конкретизація).

Специфічною рисою перекладу авторських онімів-оказіоналізмів є розповсюдженість трансформації калькування у поєднанні з контекстуальною заміною у порівнянні з транскодуванням, пошуком перекладної відповідності, адаптивним і описовим перекладом.

Так, головного персонажу роману у російськомовних перекладах звати по-різному: рос. «Бильбо Бэггинс», «Бильбо Торбінс», «Бильбо Сумкінс». На цю тему є навіть такий жарт: «Зупинились одного разу четверо гобітів на межі двох перекладів. Один говорить своїм супутникам: — Запам'ятайте, я тепер ніякий не Торбінс. Якщо питатимуть — так Беггінс» [14]. Як бачимо, у другому перекладі основою іменування є трансформація транскрипції, у першому — калькування з утворенням власного антропоніму-оказіоналізму. У подальших перекладах «Торбінс» перетворився на «Сумкінса».

Велика кількість російськомовних перекладів «Гобіта» (понад 12) яскраво ілюструє потенціал цього багатомірного масштабного твору для авторської інтерпретації. Підтвердженням цього може слугувати такий вислів В. Свиридова, одного з керівників об'єднання фанів Дж. Р. Толкіна в Росії, «Толкіен Текстс Тренслейшн»: «в России перевод Толкина — это, прежде всего, средство самовыражения, а не способ добыть денег или славы» [14]. Один з найвідоміших дослідників літературної спадщини Дж. Р. Толкіна, Марк Т. Хукер, у книзі «Толкін русскими глазами» зазначив, що не існує такої кількості перекладів роману «Гобіт» на жодну іншу мову світу. Хронологія російськомовних перекладів дійсно вражає (від першого канонічного перекладу роману Н. Рахманової у 1976 році до перекладів О. Щурова і Н. Прохороної у 2005 році) [14].

Жоден із згаданих вище перекладів не є ідеальним, і за своєю сутністю вони є швидше літературними адаптаціями, ніж перекладами. Однак найбільш вдалими відтвореннями авторського фантастичного Всесвіту засобами російської мови вважаються переклади прозою О. Гузберга [12], Н. Рахманової [13], О. Доброхотової і В. Баканова та переклади віршованих частин І. Комарової і Г. Усової (видання 1976 р.) [13], В. Гаврилова і О. Гаврилової (видання 2001 р.) та Г. Кружкова (видання 2003 р.).

О. Мокровольський, пionер у сучасному українському перекладі Дж. Р. Р. Толкіна, детально вивчивши усі попередні переклади твору російською мовою вдало поєднав надбання різних авторів. Щодо відтворення власних імен — оказіоналізмів український перекладач надає перевагу таким засобам, як калькування і підбір контекстуального аналогу у порівнянні з транскрипцією. Так, головний герой, гобіт *Bilbo Baggins* перетворюється на *Більбо Злоткінса*. Антропонім *Thorin Oakenshield* транскрибується у російськомовному перекладі як *Торін Оукеншильд*, а в українськомовному перекладі перетворюється на *Торін Дубощит* — авторський оказіоналізм, утворений за допомогою трансформації калькування. Як бачимо, в українському перекладі, як і в більш сучасних російськомовних перекладів автори надають перевагу виразності і стилістичній варіативності над точністю відтворення мовного матеріалу.

Найкращим ілюстративним матеріалом для реалізації перекладацьких стратегій і тактик у здійсненні інтерпретації оригінального тексту виявилися слова-реалії, велика кількість яких створює неповторний вельми реалістичний світ гобітів і їхнього життя. Рос. *крыжовенное варение* [13] у російськомовному перекладі замінюється в українськомовному на укр. *малиновое варення* [11], рос. *пирог с мясом* [13] на укр. *мигдалевий пиріг* [11]. Однак у певних випадках було помічено збіг у обох досліджуваних перекладах. Так, у відтворенні книжної лексики «дерзновенный» — «дерзновенный»; «собратья по заговору» — «учасники змови»; у перекладі географічних назв-реалій: «Самотня гора» — «Одинарная гора», «Быстрая река» — «річка Бистриця».

За результатами лінгвістичної інтерпретації одержаних кількісних характеристик, було помічено такі закономірності, як переважання прийому підбору контекстуального аналогу над пошуком перекладацького еквівалента на лексичному рівні, калькування над транскодуванням.

Окремо досліджувався переклад віршованих рядків. Під час зіставлення українськомовного та російськомовного перекладів було відзначено, що літературні віршовані переклади є різними як за метричним малюнком і видом римування, так і за предметно-логічним змістом — спільним залишився лише гумористичний настрій і розмовний регістр мовлення.

Переклад російською І. Комарової:

Бейте тарелки, бейте розетки!	‘— — — —, ‘— — — —;
Вилки тупите, гните ножи!	‘— — — —, ‘— — — —;
Об пол бутылки! В печку салфетки!	‘— — — —, ‘— — — —;
Будет порядок — только скажи!	‘— — — —, ‘— — — —! [13]

Переклад українською О. Мокровольського:

Гни виделки і ножі!	‘— ‘— — — ‘!
Більбо це не до душі	— ‘— ‘— — — ‘ —
То трохи йому й пляшки!	— ‘— ‘— — — ‘!
Скатерки усі поріж!	— ‘— ‘— — — ‘! [11]

Переклад російською І. Комарової:

За синие горы, за белый туман	
В пещеры и норы уйдет караван;	
За быстрые воды уйдем до восхода	
За кладом стариным из сказочных стран.	[13]

Переклад українською О. Мокровольського:

Далеко, за Імлисті гори,	
Де наші предковічні створи,	
Рушати нам, гей, ковалям,	
Шукати золота комори.	[11]

Підбиваючи підсумки, визначимо спільні закономірності у реалізації перекладацьких стратегій у літературній інтерпретації оригінального роману *J. R. R. Tolkien «Hobbit or There and Back again»* спорідненими російською і українською:

1) використання стратегії експлікації, що реалізується через такі перекладацькі тактики та прийоми, як описовий переклад, розгортання, метафоричність мовлення, заміна стилістично нейтральної лексики на розмовну;

2) вживання стратегії адаптації до менталітету цільової аудиторії (російської та української молоді), що виявляється у широкому вживанні еліптичних конструкцій, емоційно забарвлених лексем, жаргонізмів і молодіжного сленгу;

3) поширеність стратегії перекладацької компенсації, що маніфестиється у впровадженні у тексті перекладу виражальних засобів і стилістичних прийомів у випадках їх відсутності в оригінальному тексті.

Слід високо оцінити майстерність перекладача О. Мокровольського, якому вдалося створити високохудожній, самостійний, національно адаптований літературний переклад всесвітньо відомого культового роману і зробити його органічним надбанням сучасної української молодіжної культури. Перспектива подальших досліджень убачається в вивчені специфіки українськомовних перекладів оригінальних англомовних творів із плідним вивченням особливостей авторської інтерпретації першоторів перекладачем.

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд. — М.: Либроком, 2010. — 448 с.
2. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд. — М.: Либроком, 2011. — 144 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М.: КомКнига, 2007. — 148 с.
4. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. — М.: Междунар. отношения, 1975. — 240 с.
5. Звегинцев В. А. Язык и лингвистическая теория / В. А. Звегинцев. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 248 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.
7. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. М. Колегаева. — Одесса: Изд-во ОГУ им. И.И.Мечникова, 1991. — 21 с.
8. Кухаренко В. А. Интерпретация тексту / В. А. Кухаренко. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 272 с.
9. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение / Дж. Лайонз. — М.: Языки славянской культуры, 2003. — 400 с.
10. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. — М.: Р. Валент, 2007. — 244 с.
11. Толкін Дж. Р. Р. Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори / Пер. О. Мокровольського. — К.: Веселка, 1985. — 304 с.
12. Толкін Дж. Р. Р. Хоббит, или Туда и обратно / Пер. А. А. Грузберга. — Екатеринбург: Ізд-во ЛІТУР, 2001. — 288 с.
13. Толкін Дж. Р. Р. Хоббит, или Туда и обратно / Пер. Н. Раҳмановой. — М., 1976. — 270 с.

14. Хананашвили А. Как это начиналось — Толкин в переводах А. Грузберга / А. Хананашвили // Палантир. — № 38. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kulichki.com/tolkien/arhiv/ugolok/gruzberg.shtml>
15. Lakoff G. Language and Women's Place (Язык и положение женщины) / G. Lakoff. — New York : Harper and Row, 1975. — 83 р.

I. M. Derik

TEXT INTERPRETATION AS VIEWED IN TRANSLATION ASPECT

In the focus of the article there are some issues of authentic English belle-letters text interpretation in the process of its literary translation into Ukrainian. The translator's strategies, techniques and the main technologies in Ukrainian translation process are also being researched as contrasted with literary rendering into Russian.

Key words: belle-letters text interpretation, literary translation, the translator's strategies, techniques, the main technologies in translation process.

И. М. Дерик

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕКСТА: ПЕРЕВОДЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматриваются вопросы интерпретации оригинального англоязычного художественного текста в процессе его литературного перевода на украинский язык. Исследуются переводческие стратегии и тактики, технологии перевода в сопоставлении с русскоязычным переводом.

Ключевые слова: интерпретация, литературный перевод, переводческие стратегии и тактики, технологии перевода.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2013 р.

УДК [811.111+811.161.1]'255.2:347.78.034

И. Г. ЛОСИНСКИЙ

«БЛЮЗ РИМСКОЙ СТЕНЫ» У. Х. ОДЕНА: ОПЫТ ПОЛЕМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ПЕРЕВОДОВ

В статье проводится предпереводческий анализ и предлагается собственный перевод стихотворения Уистена Хью Одена «Блюз Римской Стены». Определяются основные особенности содержательной и поэтической формы стихотворения.

Ключевые слова: перевод, блюз, образ, поэтическая форма, содержание.

«*Roman Wall Blues*» Уистена Хью Одена — стихотворение, известное русскоязычному читателю. Краткость, простота лексики и кажущаяся очевидность смысла привлекли внимание целого ряда переводчиков, которые его и популяризовали. Хотя то, что досталось широкой читательской аудитории, временами имеет весьма и весьма отдалённое отношение к произведению Одена и заслуживает внимания лишь в качестве примера своеобразного, мягко говоря, подхода к искусству перевода. Попытаемся, опираясь исключительно на заложенную в самом стихотворении информацию, для начала разобраться в смыслах произведения.

Over the heather the wet wind blows,
I've lice in my tunic and a cold in my nose.
The rain comes pattering out of the sky,
I'm a Wall soldier, I don't know why.
The mist creeps over the hard gray stone.
My girl's in Tungria; I sleep alone.
Aulus goes hanging around her place,
I don't like his manners, I don't like his face.
Piso's a Christian, he worships a fish;
There'd be no kissing if he had his wish.
She gave me a ring but I diced it away;
I want my girl and I want my pay.
When I'm a veteran with only one eye
I shall do nothing but look at the sky.

Стихотворение было написано У. Х. Оденом в октябре 1937 года как текст песни (арии). Слово *blues* в названии произведения имеет определяющее значение. Блюзовой является тек-